Pregledni rad
DOI: 10.47152/Palic2026.5

ULOGA JAVNOG TUŽILAŠTVA U OBEZBEĐIVANJU EFIKASNOSTI PRAVA NA ODBRANU – IZMEĐU OPTUŽNE FUNKCIJE I STANDARDA PRAVIČNOG SUĐENJA

Milena MRVIĆ*

Polazeći od značaja prava na odbranu kao jednog od osnovnih procesnih prava okrivljenog, koje je garantovano kako Ustavom i zakonima Republike Srbije, tako i međunarodnim propisima, prevashodno Evroskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, rad ispituje u kojoj meri postupanje javnog tužilaštva može uticati na stvarnu delotvornost ovog prava. Cilj rada je analiza normativnog i funkcionalnog položaja javnog tužilaštva u kontekstu obezbeđivanja procesnih garancija odbrane, kao i utvrđivanje da li i na koji način javno tužilaštvo pored optužne uloge doprinosi ostvarivanju standarda pravičnog suđenja, odnosno da li je moguće uspostaviti ravnotežu između efikasnog krivičnog gonjenja i zaštite procesnih garancija okrivljenog. Efikasno ostvarivanje prava na odbranu ne zavisi isključivo od aktivnosti odbrane i suda, već i od odgovornog i profesionalnog postupanja javnog tužilaštva, koje mora prevazići usko shvatanje svoje optužne funkcije i aktivno doprinositi ostvarivanju prava na pravično suđenje.

* Glavni javni tužilac Višeg javnog tužilaštva u Novom Pazaru. E-mail: milenamrvic@gmail.com

Ključne reči: okrivljeni, javno tužilaštvo, odbrana, pravično suđenje

POJAM I VRSTE ODBRANE

Pojam prava na odbranu

Krivični postupak podrazumeva učešće više krivičnoprocesnih subjekata, zato što se u postupku ostvarivanja zadataka krivičnog procesnog prava preduzima niz krivičnoprocesnih radnji. Učešće takvog broja krivično procesnih subjekata je nužnost svakog krivičnog postupka i zbog toga se oni javljaju kao osnovni krivično procesni pojmovi. Oni su istovremeno i nosioci zakonom određenog fonda prava i dužnosti čijom se realizacijom ostvaruje krivičnoprocesni zadatak. Prava i dužnosti kojima raspolažu ne samo da su različita po svojoj vrsti, već je njihov doprinos u ostvarivanju zadataka krivičnog procesnog prava različit. U tom smisli se kaže:

Postoje krivičnoprocesni subjekti koji su nosioci takvih krivičnoprocesnih funkcija bez kojih se ne mogu zamisliti ni krivično pravo ni krivični postupak. To su ovlašćeni tužilac, okrivljeni sa braniocem ili bez njega i sud (Bejatović, 2014, str. 121).

Sud kao organ koji odlučuje o krivičnom delu okrivljenog, nosilac je funkcije suđenja, javno tužilaštvo je nosilac funkcije krivičnog gonjenja i optužbe, a okrivljeni, kao lice prema kojem se vodi krivični postupak, je nosilac funkcije odbrane. Budući da je aktivnost organa gonjenja i suda usmerena prema okrivljenom u cilju utvrđivanja postojanja krivičnog dela, savremeno krivično procesno pravo razvilo je čitav niz procesnih garancija koje imaju za cilj da spreče proizvoljno postupanje državnih organa i obezbede pravičnost postupka. Upravo među tim garancijama centralno mesto zauzima pravo na odbranu koje predstavlja jedno od osnovnih prava okrivljenog i jedan od ključnih elemenata standarda pravičnog suđenja, a koje pravo je garantovano kako nacionalnim, tako i međunarodnim pravnim aktima. Na nacionalnom nivou pravo na odbranu je zagarantovano Ustavom Republike Srbije[1], kao i Zakonom o krivičnom postupku (u daljem

[1] Ustavom su u okviru ljudskih i manjinskih prava i sloboda zagarntovana posebna prava okrivljenog koja su propisana čl. 33, a koja prava obuhvataju materijalnu i formalnu odbranu okrivljenog, da u najkraćem roku bude obavešten o prirodi, razlozima dela za koje se tereti i dokazima koji su prikupljeni protiv njega, nesmetano opštenje sa braniocem, dovoljno vremena za pripremanje odbrane, besplatnog branioca ukoliko nije u mogućnosti sam da ga

tekstu ZKP),[2] koji na sveobuhvatan način regulišu procesna prava okrivljenog. Na međunarodnom planu pravo na odbranu predstavlja sastavni deo prava na pravično suđenje koje je primarno zagarantovano Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (u daljem tekstu EKLJP).[3] Polazeći od svih normativnih rešenja koja su zastupljena kako u međunarodnim dokumentima, tako i u domaćem zakonodavstvu pravo na odbranu možemo definisati kao jedno od osnovnih procesnih prava okrivljenog u krivičnom postupku, koje obezbeđuje mogućnost da se lice

---

plati, pravo na dokaznu inicijativu, pravo da se sudi bez odugovlačenja, pravo da ne daje iskaz protiv sebe ili bliskih lica itd.

[2] Odredbom čl. 68 ZKP zakonodavac je jasno propisao prava okrivljenog, i to pravo da: 1) u najkraćem roku, a uvek pre prvog saslušanja, podrobno i na jeziku koji razume bude obavešten o delu koje mu se stavlja na teret, o prirodi i razlozima optužbe, kao i da sve što izjavi može da bude korišćeno kao dokaz u postupku; 2) ništa ne izjavi, uskrati odgovor na pojedino pitanje, slobodno iznese svoju odbranu, prizna ili ne prizna krivicu; 3) se brani sam ili uz stručnu pomoć branioca u skladu sa odredbama ovog zakonika; 4) njegovom saslušanju prisustvuje branilac; 5) u najkraćem mogućem roku bude izveden pred sud i da mu bude suđeno nepristrasno, pravično i u razumnom roku; 6) neposredno pre prvog saslušanja pročita krivičnu prijavu, zapisnik o uviđaju i nalaz i mišljenje veštaka; 7) mu se osigura dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane; 8) razmatra spise i razgleda predmete koji služe kao dokaz; 9) prikuplja dokaze za svoju odbranu; 10) se izjasni o svim činjenicama i dokazima koji ga terete i da iznosi činjenice i dokaze u svoju korist, da ispituje svedoke optužbe i zahteva da se, pod istim uslovima kao svedoci optužbe, u njegovom prisustvu ispitaju svedoci odbrane; 11) koristi pravna sredstva i pravne lekove;12) preduzima druge radnje kada je to određeno ovim zakonikom. Organ postupka je dužan da pre prvog saslušanja okrivljenog pouči o pravima koja su navedena od 2) do 4) i 6).

[3] Odredbom čl. 6 EKLJP zagarantovano je pravo na pravično suđenje koje obuhvata to da: 1. svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona; se presuda izriče javno, ali se štampa i javnost mogu isključiti s celog ili s dela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbednosti u demokratskom društvu, kada to zahtevaju interesi maloletnika ili zaštita privatnog života stranaka, ili u meri koja je, po mišljenju suda, nužno potrebna u posebnim okolnostima kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde; se svako ko je optužen za krivično delo smatra nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona; da se svako ko je optužen za krivično delo ima sledeća minimalna prava - a) da u najkraćem mogućem roku, podrobno i na jeziku koji razume, bude obavešten o prirodi i razlozima za optužbu protiv njega; b) da imadovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane; c) da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati za pravnu pomoć, da ovu pomoć dobije besplatno kada interesi pravde to zahtevaju; d) da ispituje svedoke protiv sebe ili da postigne da se oniispitaju i da se obezbedi prisustvo i saslušanje svedoka u njegovu korist pod istim uslovima koji važe za one koji svedoče protiv njega; e) da dobije besplatnu pomoć prevodioca ako ne razumeili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu.

protiv kojeg se vodi postupak aktivno i delotvorno suprostavi optužbi koja mu se stavlja na teret i na taj način zaštiti svoja prava i interese. S tim u vezi se konstatuje da:

Od prava na odbranu treba razlikovati odbranu kao skup delatnosti u krivičnom postupku. Odbrana predstavlja jednu od tri osnovne krivično procesne funkcije. Prema svojoj sadržini, reč je o skupu svih procesnih aktivnosti kojima subjekti odbrane nastoje da se suprostave optužbi. Vršeći svoju procesnu aktivnost, okrivljeni teži potpunom ili delimičnom odbijanju napada tužioca (Aksić, 2015, str. 5).

Pravo na odbranu predstvlja jedno od osnovnih procesnih jemstava zaštite prava i sloboda okrivljenog i doprinosi utvrđivanju istine u krivičnom postupku. Poseban značaj se ogleda i u ostvarivanju načela pravičnog suđenja, naročito načela kontradiktornosti i jednakosti oružja, odnosno u krivičnom postupku okrivljenom se mora omogućiti da pod jednakim uslovima učestvuje u postupku, da se upozna sa dokazima optužbe i da na njih odgovori i na takav način se obezbeđuje pravičan odnos između stranaka u postupku. U tom smislu se navodi da:

Suština odbrane, njen obim i funkcionisanje nije samo stvar okrivljenog i njegovog branioca, već je to istovremeno i stvar pravosuđa i društva kao celine, jer u savremenom - mešovitom tipu krivičnog postupka i pored toga što je funkcija odbrane odvojena od funkcije suđenja, organi koji vode krivični postupak nisu oslobođeni obaveze utvrđivanja činjenica koje idu u prilog okrivljenom (Bejatović, 2014, str. 221).

VRSTE ODBRANE OKRIVLJENOG

Materijalna odbrana okrivljenog

Pravo na odbranu kao jedno od osnovnih procesnih prava okrivljenog u krivičnom postupku ispoljava se kroz više oblika u zavisnosti od načina njegovog ostvarivanja, procesne funkcije koju vrši, kao i subjekta koji ga realizuje. U teoriji krivično procesnog prava najčešće se susrećemo sa podelom na materijalnu i formalnu odbranu, pri čemu se u okviru ovih osnovnih oblika razlikuju i posebni modaliteti. Materijalna odbrana podrazumeva pravo okrivljenog da samostalno učestvuje u krivičnom postupku i da preduzima procesne radnje radi zaštite svojih prava i interesa. Ovaj vid odbrane proizilazi iz procesnog položaja okrivljenog kao

subjekta postupka i obuhvata prava okrivljenog da iznosi činjenice i predlaže dokaze u svoju korist, da se izjasni o navodima optužbe, postavlja pitanja svedocima, veštacima i drugim učesnicima u krivičnom postupku, osporava izvedene dokaze, kao i da koristi redovna i vanredna pravna sredstva. U okviru materijalne odbrane posebno mesto zauzima pravo okrivljenog da ne iznosi svoju odbranu, „pravo na ćutanje“ i privilegija protiv samooptuživanja (*nemo teneturse ipsum accusare*). Iako je materijalna odbrana primarno pravo okrivljenog, određenu funkciju materijalne odbrane u krivičnom postupku mogu vršiti i druga lica. Pre svega zakonski zastupnik vrši materijalnu odbranu kada se krivični postupak vodi protiv maloletnog učinioca krivičnog dela ili kada se kao okrivljeni pojavljuje lice koje je procesno nesposobno, preduzimajući radnje u njegovom interesu i radi zaštite njegovih prava. Takođe materijalnu odbranu može vršiti i sud i drugi državni organi. Meterijalna odbrana sa jedne strane omogućava zaštitu subjektivnih prava okrivljenog, dok sa druge strane doprinosi rasvetljavanju činjenica i utvrđivanju materijalne istine. Upravo aktivnim učešćem okrivljenog mogu se utvrditi činjenice i okolnosti koje nisu poznate organima postupka, čime se doprinosi zakonitom i pravilnom donošenju odluke.

Formalna odbrana okrivljenog

Formalna odbrana okrivljenog predstavlja zakonom ustanovljen oblik ostvarivanja prava na odbranu putem stručne pomoći branioca, kao procesnog subjekta koji raspolaže stručnim znanjem neophodnim za efikasno korišćenje procesnih ovlašćenja i zaštitu prava i interesa okrivljenog. Za razliku od materijalne odbrane koja se ostvaruje ličnim i neposrednim preduzimanjem procesnih radnji od strane okrivljenog, formalna odbrana se realizuje posredstvom stručnog lica-branioca, čija je funkcija da u granicama zakonskih ovlašćenja preduzima radnje u korist okrivljenog i doprinese ostvarivanju načela zakonitosti, kontradiktornosti i jednakosti oružja u krivičnom postupku. Institut formalne odbrane svoje normativno utemeljenje nalazi prevashodno u Ustavu Republike Srbije, zatim u ZKP, kao i u međunarodnim pravnim izvorima, pre svega u EKLJP. Sa aspekta procesne funkcije formalna odbrana predstavlja ne samo instrument zaštite individualnih prava okrivljenog, već i važan korektiv u odnosu na optužnu funkciju koju vrši javno tužilaštvo. Imajući u vidu da javni tužilac raspolaže stručnim aparatom i institucionalnim kapacitetima države, angažovanje stručnog branioca predstavlja nužan preduslov za

ostvarivanje procesne ravnopravnosti stranaka i obezbeđivanje pravičnog krivičnog postupka. Procesna ovlašćenja branioca okrivljenog u krivičnom postupku regulisana su ZKP[4] i njihovo vršenje je povereno nezavisnoj i samostalnoj javnoj službi-advokaturi.[5] U pozitivnom zakonodavstvu Republike Srbije razlikuju se sledeće vrste formalne odbrane: fakultativna formalna odbrana, obavezna formalna odbrana, odbrana siromašnih. Zakonikom o krivičnom postupku i to čl. 68 st. 1 tač. 3 propisano je da okrivljeni može imati branioca u toku celog krivičnog postupka. Definišući fakultativnu formalnu odbranu možemo reći da fakultativna formalna odbrana postoji u svim slučajevima u kojima zakonodavac nije propisao obaveznu odbranu, odnosno obavezno prisustvo branioca. Naime:

Pravo okrivljenog da se sam brani i pravo na branioca po službenoj dužnosti treba posmatrati kao dva potpuno odvojena prava i tako posmatrano bi se moglo zaključiti da pravo okrivljenog da se brani sam, isključuje mogućnost da mu sud, protivno njegovoj volji postavi branioca po službenoj dužnosti (Kolaković-Bojović, 2013, str. 134).

U takvim slučajevima odluka o angažovanju stručne pravne pomoći zavisi isključivo od volje okrivljenog. Reč je o opštem obliku formalne odbrane koja predstavlja izraz dispozitivnosti okrivljenog u korišćenju procesnih prava. Suprotno fakultativnoj formalnoj odbrani, gde je angažovanje branioca prepušteno volji okrivljenog zakonodavac je propisao slučajeve obavezne formalne odbrane čije postojanje je nezavisno od dispozicije okrivljenog. Obavezna formalna odbrana okrivljenog predstavlja zakonom propisanu procesnu garanciju u slučajevima kada je zakonodavac, imajući u vidu težinu krivičnog dela, složenost postupka ili posebna svojstva okrivljenog ocenio da okrivljeni ne može efikasno ostvariti svoje pravo na odbranu bez stručne pomoći

[4] Odredbom čl. 71 ZKP branilac ima pravo da: sa uhapšenim, pre njegovog prvog saslušanja, obavi poverljiv razgovor (čl. 69 st. 1. tač. 2); neposredno pre prvog saslušanja osumnjičenog pročita krivičnu prijavu, zapisnik o uviđaju i nalaz i mišljenje veštaka; posle donošenja naredbe o sprovođenju istrage ili posle neposrednog podizanja optužnice (čl. 331 st. 5), a i pre toga ako je okrivljeni saslušan, u skladu sa odredbama ovog zakonika, razmatra spise i razgleda predmete koji služe kao dokaz; sa okrivljenim koji je u pritvoru na poverljiv način razgovara (čl. 69 st. 1 tač. 2) i neometano vodi prepisku, osim ako ovim zakonikom nije drugačije određeno; u korist okrivljenog preduzima sve radnje koje može preduzeti okrivljeni; preduzima druge radnje kada je to određeno ovim zakonikom.

[5] Odredbom čl. 3 st. 1 tač. 4 Zakona o advokaturi propisano je da pružanje pravne pomoći iz čl. 2 st. 1 ovog zakona obuhvata između ostalog zastupanje I dobranu fizičkih i pravnih lica

branioca. ZKP je taksativno propisao slučajeve u kojima okrivljeni mora imati branioca, tako da:

Sve slučajeve obavezne odbrane okrivljenog možemo svesti na tri grupe okolnosti. To su: karakter spora (njegova važnost, složenost, visina zakonom propisane kazne i dr.), lična svojstva okrivljenog (maloletnost, fizički i psihički nedostaci i dr.) i procesne teškoće (Bejatović, 2014, str. 227).

Ratio legis ovog instituta se ogleda u potrebi zaštite pravičnosti postupka, ostvarivanja načela jednakosti oružja i sprečavanje neravnopravnosti između okrivljenog i javnog tužilaštva kao stručnog nosioca optužne funkcije. Kada govorimo o obaveznoj formalnoj odbrani poseban značaj ima situacija u kojoj je zakonom propisana obavezna formalna odbrana okrivljenog, a okrivljeni sam ne angažuje branioca. U takvim situacijama, radi očuvanja zakonitosti postupka i zaštite procesnih prava okrivljenog, branioca okrivljenog postavlja po službenoj dužnosti organ postupka. Postavljanje branioca po službenoj dužnosti nije fakultativno ovlašćenje organa postupka, već njegova zakonska obaveza. U zavisnosti od faze u kojoj se nalazi krivični postupak branioca po službenoj dužnosti može postaviti javni tužilac i sud, a postavljeni branilac ima ista prava i dužnosti kao i izabrani branilac, a njegova procesna aktivnost proizvodi jednako pravno dejstvo. Institut odbrane po službenoj dužnosti u okviru obavezne odbrane nema samo svrhu zaštite interesa okrivljenog, već i zaštitu javnog interesa za zakonito vođenje krivičnog postupka. Sa aspekta standarda pravičnog suđenja iz EKLJP i prakse Evropskog suda za ljudska prava obavezna odbrana predstavlja jedan od ključnih instrumenata obezbeđivanja efektivnog, a ne samo formalnog prava na odbranu. Nije dovoljno da samo branilac bude formalno postavljen, neophodno je da odbrana bude stvarna i delotvorna, odnosno da branilac aktivno učestvuje i preduzima radnje u interesu okrivljenog, stoga se institut obavezne formalne odbrane može posmatrati kao procesna garancija dvostruke funkcije: zaštite individualnih prava okrivljenog i obezbeđivanje zakonitosti i pravičnosti krivičnog postupka u celini. Pored navedenih vrsta formalne odbrane zakonodavac je predvideo i odbranu siromašnih, odnosno pravo na besplatnu pravnu pomoć u krivičnom postupku. Odbrana siromašnih predstavlja posebnu vrstu formalne odbrane okrivljenog kojim se obezbeđuje ostvarivanje prava na pravično suđenje i načela jednakosti oružja u krivičnom postupku u situacijama kada okrivljeni usled svog slabog imovnog stanja nije u mogućnosti da snosi troškove angažovanja branioca.

Ovaj institut se zasniva na shvatanju da pravo na odbranu ne sme ostati samo formalno priznato pravo, dostupno isključivo licima koja raspolažu finansijskim sredstvima, već mora biti efektivno i dostupno svakom okrivljenom nezavisno od njegovog materijalnog položaja. U suprotnom ekonomska nemoć okrivljenog mogla bi dovesti do faktičke neravnopravnosti u odnosu na javno tužilaštvo kao profesionalnog i institucionalno osnaženog nosioca optužbe, čime bi bilo dovedeno u pitanje ostvarivanje pravičnog postupka. Normativni osnov prava na odbranu siromašnog nalazi se u Ustavu Republike Srbije koji jemči pravo na pravnu pomoć, kao i u ZKP kojim je propisana mogućnost postavljenja branioca na teret budžetskih sredstava kada su za to ispunjeni zakonom propisani uslovi. Na međunarodnom planu ovaj institut je garantovan ne samo EKLJP, već i Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima.[6] O postavljenu branioca po ovom osnovu odlučuje organ postupka vodeći računa o ispunjenosti zakonskih pretpostavki. Branilac koji je postavljen po osnovu slabog materijalnog položaja okrivljenog ima ista prava i dužnosti kao izabrani branililac ili branilac koji je postavljen po službenoj dužnosti. Samo pravo na besplatnu pravnu pomoć ne sme biti iluziorno ili teorijsko. ESLJP je kroz svoju praksu zauzeo stav da država nije ispunila svoju obavezu pukim formalnim postavljanje branioca, ukoliko odbrana nije bila delotvorna i stvarna. Pravo na odbranu siromašnog podrazumeva ne samo pristup braniocu, već i efektivnu stručnu pomoć. Institut odbrane siromašnog predstavlja izraz socijalne funkcije države i jedno od najznačajnih sredstava za ostvarivanje ravnopravnosti stranaka. Svrha prava na odbranu siromašnog je upravo potreba da se očuva legitimitet pravosuđa, jer ukoliko bi pristup pravdi zavisio od materijalne moći pojedinca ne bi se moglo ostvariti pravo na pravično suđenje.

[6] Odredbom čl. 14 st. 3 tač. d propisano je da svako lice koje je optuženo za krivično delo ima, uz potpunu ravnopravnost, prava bar na sledeće garancije između ostalog da prisustvuje raspravi i da se samo brani ili da ima branioca koga je izabralo; ako nema branioca, da bude obavešteno o svom pravu da ga ima i, svaki put kad to zahtevaju interesi pravde, da mu se dodeli branilac po službenoj dužnosti besplatno, ako nema mogućnosti da ga nagradi.

ULOGA JAVNOG TUŽIOCA U OSTVARIVANJU MATERIJALNE ODBRANE OKRIVLJENOG

Procesni položaj javnog tužioca u krivičnom postupku

Kada govorimo o procesnom položaju javnog tužioca u krivičnom postupku njegova uloga se ne može jednoznačno odrediti bilo kroz kategoriju organa postupka, bilo kroz kategoriju stranke u postupku, ovo iz razloga upravo dualne pravne prirode funkcije javnog tužioca. Naime, javni tužilac u određenim fazama postupka nastupa kao organ postupka sa značajnim ovlašćenjima upravljanja i usmeravanja procesnih radnji, dok se u drugim fazama nalazi u položaju stranke u postupku, odnosno u položaju nosioca optužne funkcije u kontradiktornom postupku pred sudom. Ovakva procesna pozicija proizilazi iz ustavopravnog i zakonskog položaja javnog tužilaštva kao samostalnog državnog organa koji goni učinioce krivičnih dela i preduzima mere zaštite ustavnosti i zakonitosti. Procesni položaj javnog tužioca možemo razlikovati, kako je navedeno, kroz faze krivičnog postupka, u predistražnom postupku javni tužilac ima dominantan procesni položaj, odnosno kao rukovodilac predistražnog postupka usmerava rad policije i drugih državnih organa u otkrivanju krivičnih dela i njihovih učinilaca i u ovoj fazi javno tužilaštvo nastpa kao organ postupka koji ima autoritativni karakter:

Javni tužilac je nosilac funkcije krivičnog gonjenja za dela koja se gone po službenoj dužnosti. On je za oficijelna krivična dela rukovodilac pretkrivičnog postupka (čl. 46. st. 2. tač. 1) kao rukovodilac pretkrivičnog postupka koordinira radnje traganja državnih organa i svih drugih subjekata (...). S obzirom na takvu ulogu, javni tužilac je nadležan da odlučuje hoće li zahtevati pokretanje krivičnog postupka, primeniti kakvu diverzionu formu ili odbaciti krivičnu prijavu, čime se pretkrivični postupak i završava. (Đurđić, Subotić, 2010, str. 9).

Procesni položaj javnog tužioca naročito dolazi do izražaja u fazi tužilačke istrage usvojene u domaćem zakonodavstvu. Kao organ postupka javni tužilac donosi naredbu o pokretanju istrage, preduzima ili nalaže preduzimanje dokaznih radnji, saslušava osumnjičenog, ispituje svedoke, predlaže određivanje pritvora i drugih mera za obezbeđenje prisustva okrivljenog, kao i preduzimanje mera za obezbeđenje dokaza. U ovoj fazi krivičnog postupka ovlašćenja javnog tužioca neposredno utiču na procesni

položaj okrivljenog, zbog čega je njegova obaveza zakonitog, objektivnog i nepristrasnog postupanja naročito izražena. Nakon potvrđivanja optužnog akta i prelaska krivičnog postupka u sudsku fazu, procesni položaj javnog tužioca se menja, U fazi glavnog pretresa i odlučivanja pred sudom, javni tužilac prvenstevno nastupa kao stranka u postupku, odnosno kao nosilac optužne funkcije. U kontradiktornom postupku pred sudom javni tužilac zastupa optužnicu, iznosi dokaze, predlaže izvođenje dokaznih radnji, ispituje svedoke i veštake, daje završnu reč i ulaže pravne lekove.

Javni tužilac je odgovoran ne samo za pribavljanje dokaza za optužbu nego, u određenoj meri, i za izvođenje dokaza na glavnom pretresu, s obzirom na ovlašćenja koja ima u vezi sa izvođenjem dokaza. Odgovornost javnog tužioca za pribavljanje dokaza počinje od pretkrivičnog postupka i traje do završetka glavnog pretresa, a odnosi se i na dokaze u korist okrivljenog (Đurđić, Subotić, 2010, str. 96).

Međutim, iako je naizgled u fazi glavnog pretresa pred sudom procesni položaj javnog tužioca formalno ravnopravan položaju odbrane, ipak ni u svojstvu stranke u postupku javni tužilac ne gubi određena obeležja državnog organa zaštite zakonitosti. Za razliku od privatnog tužioca, oštećenog kao tužioca, javni tužilac nije vođen ličnim interesom, već javnim interesom za pravilnu i zakonitu primenu krivičnog prava. Upravo zbog toga njegova procesna aktivnost mora biti usmerena ne samo ka dokazivanju optužbe, već ka očuvanju zakonitosti i pravičnosti postupka. Kada govorimo o procesnom položaju javnog tužioca treba istaći da:

Postupka bez tužioca nikako ne može biti, ne samo prilikom pokretanja već u celom njegovom toku. Tužilac snosi teret dokazivanja i sud se u taj posao ne meša. Ako tužilac ne dokaže osnovanost svoje tužbe, sud će okrivljenog osloboditi optužbe (*actore non probante reus absolvitur)* (Grubač, 2004, str. 72).

Procesni položaj javnog tužioca posebno dolazi do izražaja i u postupku po pravnim lekovima. Kao ovlašćeni podnosilac redovnih i vandrednih pravnih lekova, javni tužilac može pobijati sudske odluke kada smatra da su nezakonite ili nepravilne, ali i intervenisati u korist okrivljenog radi otklanjanja povreda zakona. Na taj način procesna funkcija javnog tužioca prevazilazi usko shvaćenu optužnu funkciju i dobija korektivni katakter. Iz svega navedenog proizilazi da procesni položaj javnog tužioca u krivičnom postupku karakteriše funkcionalna dualnost: u predistražnom i istražnom postupku javni tužilac nastupa kao organ postupka, dok u sudskoj fazi ima položaj stranke u postupku. Međutim, bez obzira na procesnu fazu funkcija

javnog tužioca u krivičnom postupku ostaje obeležena načelom zakonitosti, objektivnosti i pravičnosti, što njegov položaj čini *sui generis* u odnosu na ostale procesne subjekte.

Uloga javnog tužioca u materijalnoj odbrani okrivljenog

U prethodnim redovima smo nešto više govorili o procesnom položaju javnog tužioca u krivičnom postupku, istakli da je javni tužilac nosilac optužne funkcije, međutim, neophodno je napomenuti i to da se njegova uloga u krivičnom postupku ne iscrpljuje isključivo u dokazivanju krivice okrivljenog, već ona obuhvata i obavezu postupanja u skladu sa opštim načelima zakonitosti i pravičnosti. Upravo u tom smislu, značaj javnog tužioca ogleda se i u obezbeđivanju uslova za ostvarivanje materijalne odbrane, kako kroz poštovanje njegovih procesnih prava, omogućavanje izjašnjenja o navodima optužbe, ali i kroz preduzimanje dokaznih radnji u korist odbrane i predlaganje tih dokaza u daljem toku postupka, a sve u cilju pravilnog i potpunog utvrđivanja činjeničnog stanja.

Načelo zakonitosti krivičnog gonjenja koje je propisano čl. 6 ZKP se između ostalog odnosi i na nepristrasno postupanje javnog tužioca, pa je tako st. 4 istog člana javni tužilac obavezan da nepristrano razjasni sumnju o krivičnom delu za koje sprovodi službene radnje, i da sa jednakom pažnjom ispituje činjenice koje terete okrivljenog i čenjenice koje mu idu u korist. Nepristrasnost javnog tužioca se u skladu sa čl. 51 Zakona o javnom tužilaštvu odnosi na obezbeđivanje poštovanja i zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda, međutim, u samom krivičnom postupku, to se dalje precizira njegovom dužnošću da postupa i odlučuje nepristrasno, odnosno, da očuva poverenje u nepristranost u svom radu:

Nepristrasnost u subjektivnom smislu svodi se na činjenicu da pravosudni funkcioner, postupajući po svojoj savesti, nema nikakvog razloga da favorizuje neku stranku. Nepristrasnost označava odsustvo predrasuda i svega drugog što bi moglo da utiče na neutralnost (Ilić, 2023, str. 162).

Uloga javnog tužioca u materijalnoj odbrani okrivljenog prevashodno dolazi do izražaja u fazi sprovođenja istrage, dok nešto manje u fazama optuženja, glavnog pretresa i po pravnim lekovima. Istraga predstavlja fazu postupka čija je svrha prikupljanje dokaza i podataka koji su potrebni da bi se moglo odlučiti da li će se podići optužnica ili obustaviti postupak. Javni tužilac, kao organ postupka koji sprovodi istragu, je upravo rukovodeći se načelom zakonitosti krivičnog postupka u obavezi

da sa jednakom pažnjom prikuplja dokaze i podatke koji idu na teret, ali i onih koji idu u korist okrivljenog. Zakonodavac je u tom smislu osim mogućnošću koju je čl. 301 ZKP-a dao odbrani da prikuplja dokaze i materijal u korist odbrane, u čl. 302 ZKP-a propisao preduzimanje dokaznih radnji u korist odbrane. Naime, ukoliko osumnjičeni i njegov branilac smatraju da je potrebno da se preduzme određena dokazna radnja u istrazi, predložiće javnom tužiocu da je preduzme. Ovde dakle treba praviti razliku:

„Prikupljanje“ pri tome ima ulogu akcesorne i trajno pomoćne aktivnosti u vezi sa dokazima, u odnosu na “pribavljanje” i „preduzimanje”. Dok je u “prikupljanju“ odbrana suverena u “pribavljanju” I “preduzimanju” u kome postoje izgledi da do dokaznih učinaka dođe, odbrana je, po pravilu, u podrđenoj poziciji i zavisnom položaju. (G.P. Ilić *i sar.,* 2014, str. 735).

U slučaju da javni tužilac odbije predlog odbrane za preduzimanje određene dokazne radnje ili o tome ne odluči u roku od osam dana od dana podnošenja predloga, osumnjičeni i njegov branilac mogu podneti isti predlog sudiji za prethodni postupak. Sudija za prethodni postupak je u obavezi da o tom predlogu odbrane odluči u roku od osam dana. Ukoliko sudija za prethodni postupak usvoji predlog odbrane naložiće javnom tužiocu da preduzme dokaznu radnju i za to će mu odrediti rok. Radi se o nalogu sudije za prethodni postupak koji u slučaju nepostupanja javnog tužioca nema do kraja svoje procesne garancije budući da ne postoji izričito zakonsko rešenje koje bi garantovalo sprovođenje tog naloga, niti postoji mogućnost da sudija sam sprovede preduzimanje dokazne radnje. Međutim, odbrani je data mogućnost da u skladu sa čl. 312 ZKP-a podnese prigovor neposredno višem javnom tužiocu zbog nepravilnosti u toku istrage, pa će tada neposredno viši javni tužilac, u slučaju da usvoji prigovor, izdati obavezno uputstvo postupajućem javnom tužiocu da preduzme predloženu dokaznu radnju.

Osim toga, uloga javnog tužioca u materijalnoj odbrani okrivljenog se ogleda i u obavezi javnog tužioca da u skladu sa čl. 303 ZKP osumnjičenom koji je saslušan i njegovom braniocu omogući da u roku dovoljnom za pripremanje odbrane razmotre spise predmeta i razgledaju predmete koji služe kao dokaz, a zatim, nakon toga da ih pozove da u određenom roku stave predlog za preduzimanje određenih dokaznih radnji.

Kod podizanja optužnice, posredna uloga javnog tužioca u ostvarivanju materijalne odbrane, i to sada kao stranke u postupku, se ogleda pre svega

u obavezi javnog tužioca da optužnicu zasnuje na zakonito pribavljenim dokazima uz poštovanje načela nepristrasnosti. Javni tužilac je dužan da u skladu sa čl. 332 ZKP-a činjenični opis dela što preciznije i tačnije odredi, opredeli pravnu kvalifikaciju krivičnog dela u skladu sa činjeničnim stanjem, te jasno, precizno i potpuno navede dokaze u optužnici kako bi okrivljeni bio blagovremeno upoznat o razlozima optužbe i kako bi mogao delotvorno da pripremi odbranu. Prilikom predlaganja dokaza, javni tužilac je u obavezi da predloži ne samo dokaze koji idu u korist optužbe već i dokaze koji idu u korist odbrane. Na glavnom pretresu, javni tužilac je dužan da nakon izvođenja dokaza i potpunog utvrđivanja činjeničnog stanja, eventualno izmeni svoj stav i stav optužbe i u korist odbrane. Na kraju glavnog pretresa javni tužilac u skladu sa čl. 413 ZKP-a iznosu ocenu dokaza izvedenih na glavnom pretresu, izvodi zaključke o činjenicama važnim za odluku, ali i navodi olakšavajuće i otežavajuće okolnosti koje bi sud trebao da uzme u obzir prilikom odluke o krivičnoj sankciji, te u skladu sa svim tim okolnostima predloži vrstu i meru krivične sankcije. Na ovaj način jednim objektivnim pristupom javni tužilac doprinosi individualizaciji kazne i ostvarivanju pravične krivične sankcije.

Na kraju, ništa manje važno, istina u praksi izuzetno retko, javni tužilac u skladu sa čl. 433 ZKP-a može izjaviti žalbu kako na štetu tako i u korist okrivljenog. Javni tužilac žalbu može podneti iz svih zakonom propisanih osnova, a takođe u skladu sa čl. 434 ZKP-a može se odreći prava na žalbu ili odustati od već izjavljene žalbe. Takođe je zakonodavac propisao i da:

Ako javni tužilac u korist optuženog izjavi žalbu, optuženi se tome ne može usprotiviti, jer ulaganje žalbe u ovom slučaju ima za cilj da se zaštiti ne samo optuženikov već i opšti interes (G.P. Ilić *i sar.,* 2014, str. 964).

ZAKLJUČAK

Pravo na odbranu, kao konstitutivni element prava na pravično suđenje, ne iscrpljuje se u normativnom garantovanju, već podrazumeva njegovu stvarnu i efektivnu realizaciju u krivičnom postupku. U tom kontekstu, položaj i postupanje javnog tužilaštva imaju poseban značaj, imajući u vidu njegovu funkcionalno dualnu prirodu i obavezu postupanja u skladu sa načelima zakonitosti, objektivnosti i nepristrasnosti. Analiza ukazuje da javni tužilac, iako primarno nosilac optužne funkcije, istovremeno ima i važnu ulogu u obezbeđivanju uslova za ostvarivanje prava na odbranu,

naročito kroz prikupljanje i izvođenje dokaza u korist okrivljenog i obezbeđivanje procesne ravnoteže između stranaka. Time njegova funkcija dobija širi, korektivni karakter u službi pravičnosti postupka. Stoga se može zaključiti da efikasno krivično gonjenje i zaštita procesnih garancija okrivljenog nisu suprotstavljeni ciljevi, već komplementarni zahtevi, čije usklađivanje zavisi od pravilnog razumevanja i dosledne primene uloge javnog tužilaštva u savremenom krivičnom postupku.

LITERATURA

Aksić. M. (2015) *Pravo na odbranu u krivičnom postupku*. Master rad. Niš: Pravni fakultet Univerziteta u Nišu.

Bejatović, S. (2014) *Krivično procesno pravo*. Treće izmenjeno i dopunjeno izdanje. Beograd: Službeni glasnik.

Đurđić, V. i Subotić, D. (2010) *Procesni položaj javnog tužioca i efikasnost krivičnog postupka*. Beograd: Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije.

Grubač, M (2004) *Krivično procesno pravo*. Treće izmenjeno i dopunjeno izdanje. Beograd: Službeni glasnik.

Ilić, G. (2023) *Komentar Zakona o javnom tužilaštvu*. Beograd: Službeni glasnik.

Ilić, G. *i sar.* (2014) *Komentar zakonika o krivičnom postupku*. Sedmo izmenjeno i dopunjeno izdanje. Beograd: Službeni glasnik

Kolaković-Bojović, M. (2013) *Pravo na stručnu odbranu okrivljenog i efikasnost krivičnog postupka*. Beograd: Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja.

Pravni izvori

Evropska konvencija o ljudskim pravima (ECHR). Dostupno na: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_bos (Pristupljeno: 20. april 2026)

Ustav Republike Srbije (2021), Službeni glasnik RS, br. 98/2006 i 115/2021

Zakonik o krivičnom postupku (2011), Službeni glasnik RS, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - odluka US i 62/2021 - odluka US.

Milena MRVIĆ*

THE ROLE OF THE PUBLIC PROSECUTOR'S OFFICE IN ENSURING THE EFFECTIVENESS OF THE RIGHT TO DEFENSE – BETWEEN THE PROSECUTORIAL FUNCTION AND THE STANDARDS OF A FAIR TRIAL

Starting from the importance of the right to defense as one of the fundamental procedural rights of the accused, guaranteed both by the Constitution and the laws of the Republic of Serbia, as well as by international regulations, primarily the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, this paper examines the extent to which the conduct of the public prosecutor's office can influence the actual effectiveness of this right. The aim of the paper is to analyze the normative and functional position of the public prosecutor's office in the context of ensuring procedural guarantees of the defense, as well as to determine whether and in what way the public prosecutor's office, in addition to its prosecutorial role, contributes to the achievement of fair trial standards, that is, whether it is possible to establish a balance between effective criminal prosecution and the protection of the procedural guarantees of the accused. The effective exercise of the right to defense does not depend exclusively on the activities of the defense and the court, but also on the responsible and professional conduct of the public prosecutor's office, which must overcome a narrow understanding of its prosecutorial function and actively contribute to the realization of the right to a fair trial.

Keywords: accused, public prosecutor's office, defense, fair trial

© 2026 by authors

Ovaj rad se objavljuje pod licencom Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

* Chief Public Prosecutor of the Higher Public Prosecutor's Office in Novi Pazar. E-mail: milenamrvic@gmail.com